

УДК 502/504:[33+336]

doi: <https://doi.org/10.31474/2073-8102-2021-1-7-16>

В.М. Антоненко

О.М. Сухіна

О.Ю. Попова

Я.Ю. Дякова

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКИМИ ПРОЦЕСАМИ

Мета: дослідити проблему екологізації економічних відносин в системі управління господарськими процесами визначитися із сутнісним наповненням цієї категорії, накреслити основні проблеми та виявити наявні гальма щодо його екологізації економічних відносин в системі управління господарськими процесам, а також здійснити спробу розробки економічного механізму управління ним, який базується б на фінансових інтересах учасників, задіяних в процесах, пов'язаних із користуванням природними ресурсами.

Методика. Дослідження обумовило використання методів наукового пізнання: формальної логіки, аналізу і синтезу, системного підходу, теоретичного узагальнення, причинно-наслідкових зв'язків, наукового припущення, порівняння, експертних методів дослідження.

Результати. Дослідження показало, що стосовно визначення сутності категорії «екологізація» в наукових колах не сформовано ще єдиного підходу; вчені дотримуються різних точок зору з цього приводу. Встановлено, що досить мало з них розуміються на питаннях інтеграції екологічних і економічних аспектів екологізації. В статті відстоюється позиція щодо необхідності такого інтеграційного поєднання.

Розглянуто взаємодію і взаємовідносини учасників процесу екологізації, до яких автори відносять суспільство в цілому, державу та підприємства, що у своїй господарській діяльності використовують природні ресурси. Обґрунтовано включення в механізм управління екологізацією економічне стимулювання, яке базується на економічних інтересах зазначених суб'єктів.

Проаналізовано основні законодавчі акти, що регулюють економічні відносини в системі управління господарськими процесам з урахуванням вимог екологічного характеру, проведено порівняльний аналіз основних положень та виявлено недосконалості інституціонального інструментарію екологізації економічних відносин в системі управління господарськими процесам в Україні. Надано авторське визначення поняття «екологізація» як комплексного явища, утвореного на базі поєднання систем процесів і заходів щодо ефективного з позиції економічних та екологічних критеріїв використання природних ресурсів. Уточнено порядок поєднання економічних інтересів в системі екологізації управління господарськими процесами.

Наукова новизна. Визначено сутність екологізації як системи процесів і заходів щодо поведінки та використання природних ресурсів, що відповідають критеріям ефективності і заощадливості, вимогам зменшення екоруйнівного впливу на суспільство і природне середовище, та базуються на врахуванні економічних інтересів усіх економічних суб'єктів, які мають певне відношення та приймають участь у реалізації вказаних процесів і заходів. Досліджено взаємодію цих економічних суб'єктів та обґрунтовано необхідність реформування фіскальних важелів впливу на користувачів природних ресурсів.

Практична значимість. Дослідження довело необхідність уточнення змісту економічних відносин в управлінських процесах та підвищення еколого-економічної ефективності реалізації інтересів суб'єктів господарювання в сучасних умовах. Представлена схема створює передумови для розробки дієвого механізму відновлення природно-ресурсного потенціалу та підвищення ефективності господарювання.

Ключові слова: екологізація, природні ресурси, природокористування, економічні інтереси, управління, інтеграція, стимулювання.

Вступ. Як вказується у Вступі до довідника мінеральних ресурсів України, «Україна є державою з унікальною мінерально-сировинною базою, багатства надр якої зумовлені особливостями геологічної будови її території» [1, с. 7]. За даними Державної служби геології та надр України, на 1.01.2020 року в надрах України виявлено понад 20 тис. родовищ і проявів з 117 видів мінеральної сировини, з яких 10390 родовищ мають промислове значення і враховуються Державним балансом запасів корисних копалин. Промисловістю освоєно понад 3778 родовищ з 100 видів корисних

копалин, що містять від 40 до 75% розвіданих запасів різноманітних корисних копалин. На базі цих родовищ діє понад дві тисячі гірничодобувних, збагачувальних і переробних підприємств [1, с. 7]. Крім того, наша країна має досить вигідне географічне розташування, що також додає їй певних переваг у можливостях використання, у тому числі й комерційного, наявних у неї ресурсів. Тобто Україна має достатні об'єктивні можливості бути передовою країною у галузі використання природних ресурсів.

Однак, на жаль, це далеко не так. Попри наявність такого, досить потужного

природно-ресурсного потенціалу в Україні, проблеми його ефективного і справедливого використання й досі залишаються актуальними і не вирішеними. На нашу думку, ті об'єктивні перспективи, які б могла мати наша країна, не реалізуються з причин суто суб'єктивних. Як нам здається, ці причини полягають у наступному.

Існують певні гальма на шляху розвитку й впровадження в Україні системи ефективного й заощадливого природокористування; варто вказати, що наразі їх налічується чимало. Отож питання щодо реформування механізму використання природних ресурсів висувуються до розгляду урядовими інституціями, різними політичними партіями та громадськими організаціями, а також зацікавленими у їх вирішенні представниками бізнес-кіл.

Але однією з найбільш вагомих причин відсутності дієвого механізму екологізації економічних відносин в системі управління господарськими процесам в Україні є проблема недостатнього врахування фінансових інтересів економічних суб'єктів, що прямо чи опосередковано приймають участь у різного роду процедурах щодо поводження з природними ресурсами. Іншими словами, саме це можна вважати пріоритетним питанням у галузі подальшої розбудови згаданого вище механізму. Отже, вважаємо, що такі дослідження наразі мають високу наукову актуальність і практичну затребуваність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тому цілком логічними і вельми обґрунтованими є зацікавленість і увага науковців до цієї тематики. Вагомий внесок у становлення й розвиток теорії економіки природокористування та формування організаційно-економічного механізму управління природними ресурсами внесли, наприклад, такі вчені, як: український В. В. Матюха та зарубіжний Ю. В. Разовський. Проблематикою екологізації займалися вітчизняні й зарубіжні вчені, серед яких варто згадати наступних: О. І. Амошу, І. Д. Андрієвського, І. М. Байсарович, І. Б. Генгута, А. В. Давидова, М. М. Коржнева, С. К. Кошарну, М. М. Курило, Н. В. Маєвську, Ю. М. Макаркина, К. О. Мотосову, А. П. Мудрецову, С. О. Панкову, Г. І. Рудьку, К. Ю. Савельєву,

Л. Л. Стариченка, О. А. Улицького, І. М. Потравного, Л. О. Пучкова, С. А. Плахотнія, І. М. Кобушка, Л. В. Тимошенка, О. С. Тулупова, Е. Ю. Черкесову, В. М. Шестопалова, Є. О. Яковлева та ін.

Проте залишаються й досі недостатньо дослідженими ціла низка важливих й принципових питань у сфері економічного механізму екологізації управління господарськими процесами, зокрема, сутнісне визначення екологізації виробництва, оцінювання еколого-економічної ефективності виробничих процесів та економічного стимулювання ефективної реалізації економічних інтересів в систем господарювання.

Мета статті (постановка завдання).

Враховуючи вище викладене, а саме обґрунтування актуальності і недостатньої розвиненості означеної теми, мету цієї публікації сформульовано наступним чином: дослідити проблему екологізації економічних відносин в системі управління господарськими процесами і визначитися із сутнісним наповненням цієї категорії, оцінити сучасний стан використання природно-ресурсного потенціалу в Україні, накреслити основні проблеми та виявити наявні гальма щодо його ефективного використання.

Виклад основного матеріалу. На те, що використання наявного природно-ресурсного потенціалу для кожної країни в сучасному світі є найважливішим питанням сьогодення, вказується, наприклад, у такий спосіб: «ефективне функціонування національної економіки не в останню чергу залежить від того, як в конкретній країні поводяться з природними ресурсами. Ці ресурси можуть виступати для країни як обмежуючим фактором в разі їх недостатньої кількості, важкості здобування або вичерпання внаслідок нераціонального використання, так і сприяти стимулюванню економічного розвитку держави, поліпшувати її положення на міжнародній арені в разі їх наявності та раціонального використання» [2]. Отже, враховуючи наявність природно-ресурсного потенціалу в Україні, можна стверджувати, що об'єктивні умови для економічного розвитку наша країна має. Але, крім об'єктивних умов,

необхідно активізувати ще й суб'єктивні чинники, залучаючи до цього економічних суб'єктів, причетних до поводження з природними ресурсами; тобто ставити на порядок денний та вирішувати питання дієвого економічного стимулювання ефективного й заощадливого використання цих ресурсів. Сучасні економічні умови висувають питання інтенсивного, а не екстенсивного використання ресурсного потенціалу, при проведенні політики заощадливості. А це залежить від того, як і наскільки зацікавлені зазначені економічні суб'єкти – саме людський чинник впливає на стан вирішення означеної проблеми і перебіг будь-яких дій стосовно досягнення такого ефективного й заощадливого використання. Суб'єктивізм у даному випадку обумовлений саме діями (або бездіяльністю) усіх зацікавлених осіб, які так чи інакше, прямо чи опосередковано, приймають участь у здійсненні якихось дій (або припускаються бездіяльності) щодо поводження з природними ресурсами.

Будучи одним з таких зацікавлених суб'єктів, наша держава в останні часи серйозно переймається цією проблемою. Так, з 1 січня 2020 року набрав чинності Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». Відповідно до цього нормативно-правового акту, однією із цілей державної екологічної політики є забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України [3].

Цікаво додати до цього, що зараз навіть в освітніх колах поширюються інтерес і увага до питань природокористування. Так, про екологізацію освіти (!) пишуть С. Д. Рудишин, О. С. Мельник і І. М. Коренева, обґрунтовуючи необхідність «насичення освітніх програм екологічними вимогами – розуміння причинно-наслідкових взаємозв'язків між діяльністю людини і можливостями природи; актуалізація трьох складників освіти для сталого розвитку: економічний та соціально-культурний розвиток; захист довкілля і природо-відповідна діяльність» [4, с. 231-232].

Попри значну актуальність проблеми екологізації у сфері надрокористування, наразі сам термін «екологізація» у вітчизняному законодавстві зустрічається доволі рідко, хоча вимагає свого законодавчого, офіційного тлумачення. В

діючому Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» (п. ст. 3) зазначається, що «екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій» – відноситься до основних принципів охорони навколишнього природного середовища [5].

Хоча різного роду й спрямування розробок рекомендаційного характеру щодо здійснення заходів з екологізації виробництва налічується вдосталь, але в наукових колах і в спеціальних публікаціях ще, на жаль, дуже мало можна знайти визначень чи змістовних тлумачень цього терміну. Тому й змістовного контент-аналізу його зробити важко.

Здійснимо стислий екскурс у дефініції цього терміну, що даються фахівцями у цій сфері.

В довідковому словнику «під поняттям «екологізація виробництва» розуміються шляхи вдосконалення існуючих і нових технологічних процесів з метою більш повного забезпечення принципів екологічної рівноваги» [6, с. 127]. Зразу ж виникає питання, що таке «екологічна рівновага», яким чином досягти бажаної рівноваги та у який спосіб її вимірювати? Та головне: чому необхідно забезпечувати принципи екологічної рівноваги, а не досягати її саму?

На нашу думку, досить розпливчате тлумачення дає дисертант А. Я. Табачук, розуміючи «екологізацію економічних систем» як «підвищення рівня екологічної ефективності економічних систем у процесі їх трансформації через становлення сучасної екологічної та економічної культури, усвідомлення екологічної відповідальності кожного члена суспільства, формування та утвердження сучасних екологічних цінностей, створення відповідної нормативно-правової та інституційної бази задля досягнення паритету відносин у тріаді людина-господарство-природа в умовах обмеженості природних ресурсів та загострення глобальних екологічних проблем» [7, с. 8]. З такого висловлювання дуже важко було б розібратися у сутності екологізації, а тим більше, – практично впровадити певні заходи щодо вирішення проблеми екологізації. Скоріш, автор

намагався не стільки зосередитися на сутнісному визначенні досліджуваного терміну, як на його змістовній структуризації. Звісно, що намагання автора здійснити таку структуризацію можна оцінити позитивно, бо як раз цим комплексно розглядається низка різних напрямків вирішення проблеми екологізації; іншими словами, А. Я. Табачук наводить перелік напрямків вирішення проблеми екологізації, а не пояснює її сутність. Отже, виявлена в цій роботі комплексність не може замінити визначення сутності цього поняття.

Інше, але, як нам здається, більш зрозуміле і краще тлумачення поняттю «екологізація» дає О. В. Дикий в своїй роботі [8], посилаючись на своїх попередників і підтримуючи їх позицію: «Екологізація означає впровадження екологічно чистого виробництва, яке сприяє створенню передумов реалізації стратегічного індустріального розвитку національної економіки на інноваційних принципах і є умовою переходу економіки країни на модель сталого розвитку» [9]. Але все ж таки у цьому підході бракує навіть невеличкого натяку на те, як здійснювати впровадження вказаного екологічно чистого виробництва, щоб перейти до моделі сталого розвитку.

А от в роботі І. В. Мартусенко наводиться наступне: «Під екологізацією економіки розуміється поступовий процес перетворення економіки, скерований на зменшення інтегрального екоруйнівного впливу господарських процесів у розрахунку на одиницю сукупного суспільного продукту» [10, с. 161]. Це є досить оригінальним визначенням поняття екологізації; узагальнено вказується на необхідність реформування економіки в цілому, чітко встановлюється навіть кількісний критерій оцінки зазначеного процесу перетворення економіки. Не зменшуючи значення наукової позиції цієї авторки, варто, однак додати, що в її визначенні бракує відповіді на таке важливе питання: хто, що і як має робити, щоб досягти того бажаного перетворення? Крім того, головне: ми вважаємо, що звужувати сутність екологізації тільки до зменшення екоруйнівного впливу не є правильним, а, навпаки, – необхідно досліджувати також і процеси виробничого використання природних ресурсів, забезпечуючи у динаміці зменшення їх обсягів на одиницю

сукупного суспільного продукту. Тому з її точкою зору не можемо погодитися.

Більш влучним і таким, що сутнісно відповідає нашому баченню, є наступне: «Сьогодні під екологізацією розуміють процес поступового і послідовного впровадження систем технологічних, управлінських та інших рішень, які дозволяють підвищувати ефективність використання природних ресурсів і умов поряд з покращенням або хоча б збереженням якості природного середовища» [11]. Ключовими словами в такому визначенні є: впровадження управлінських рішень, ефективність і природні ресурси. Тобто авторка наголошує на тому, що, зокрема, управління сприятиме вирішенню питань екологізації; а управління, як відомо, передбачає залучення економічних стимулів щодо бажаної поведінки економічних суб'єктів, на яких спрямоване управління, – в цьому є важливий сенс, тому що вказується на спосіб досягнення того, що проголошується.

Розглядаючи проблему екологізації виробництва з превентивної позиції, Л. П. Сай і Л. Й. Гнилянська пишуть про так звану «екологічну підготовку виробництва», наполягаючи на тому, що саме вона націлена на успішне впровадження ресурсозберігаючого виробництва екологічно-чистої продукції [12]. Їх думка є досить слушною, тому що превентивне попередження має розглядатися як проведення екологізації з меншими витратами порівняно із процесами, які здійснюються до або після виникнення екологічних наслідків.

Як зазначалося, екологізацію науковці досліджують з різних сторін. Так, досить цікаво підійшов до цього доктор економічних наук М. М. Ігнатенко, який доводив необхідність розширення пріоритетів екологічної складової в системі соціальної відповідальності вітчизняних підприємств [13]. Не заперечуючи таких висновків цього науковця, висловимо тільки невеличку ремарку, що не варто звужувати відповідальність підприємств, наприклад, за забруднення навколишнього середовища тільки їх соціальною відповідальністю, хоча це, звісно, є дуже важливим; але, все ж таки, більш впливовим і ефективним чинником є їх фінансова відповідальність. Саме економічні чинники і сформовані на їх основі заходи

мають бути в пріоритеті на шляху вирішення проблеми екологізації виробництва.

Тому з нашої точки зору, викликають більший інтерес ті наукові публікації, які спрямовані на дослідження і акцентування уваги на інтеграційному поєднанні економічних і екологічних аспектів екологізації виробництва.

До речі, у зв'язку з цим, варто згадати, що у 2018 році Нобелівською премією з економіки було нагороджено професора Єльського університету Уільяма Д. Нордхауса [14] за дослідження проблеми впливу кліматичних змін на світову економіку. Зокрема, вчений доводив, що найбільш ефективним способом контролю поведінки підприємств щодо забруднення ними навколишнього природного середовища є прогресивна система оподаткування викидів парникових газів; тобто він відстоював ідею фінансової відповідальності забруднювачів природного середовища. При цьому вчений наполягав на тому, що така система має діяти в усіх країнах, які повинні будуть фінансово компенсувати викиди вуглецю в атмосферу. [15]

У своїй діяльності підприємства повинні дотримуватися екологічних вимог суспільства та сталого розвитку України [16], що розроблено у відповідності з Ріо-де-Жанейрською декларацією по навколишньому середовищу і розвитку, що була прийнята Всесвітньою конференцією ООН з навколишнього природного середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), та передбачає інтеграцію економічного зростання та екологічного імперативу [17]. То ще в 1992 році була чітко проголошена інтеграція економічного і екологічного аспектів у сучасному суспільстві.

Основоположним принципом вказаної концепції є пріоритет екології над економікою, іншими словами – верховенство екологічних критеріїв і вимог над економічними. Але вирішення проблеми екологічної безпеки необхідно починати з конкретних підприємств виробничої сфери, які слід вважати початковою ланкою в процесі екологізації виробництва [2]. А, якщо підприємства прагнуть до прибутку, тому і вирішення екологічних питань доцільно здійснювати через їх економічні інтереси.

На нашу думку, найбільш вдалим і

таким, що ми усвідомлено і впевнено підтримуємо, є визначення, що було сформульовано ще в 2007 році в дисертаційній роботі Є. Ю. Какутича, який стверджував, що екологізація – це «процес забезпечення прийнятної для суспільства та відповідної до нормативно-правових вимог якості навколишнього середовища та ощадливого використання природних ресурсів, що здійснюється створенням та реалізацією економічного механізму збалансування інтересів господарських суб'єктів й суспільства у царині еколого-економічних відносин та розв'язання еколого-економічних протиріч» [18, с. 16]. Автор, як видно з цитованого фрагменту його роботи, пише і про економічні інтереси, і про еколого-економічні відносини, і про еколого-економічні протиріччя. Таку позицію Є. Ю. Какутича ми цілком підтримуємо і вважаємо за необхідне зосередитися саме на цьому, комплексному підході, що інтегровано поєднує економічні і екологічні основи екологізації. Разом з тим, необхідно вказати на те, що в цьому підході відсутній один невеличкий, але важливий крок, а саме, що не простежується чіткість стосовно ідентифікації тих самих економічних суб'єктів, інтереси яких треба було б балансувати.

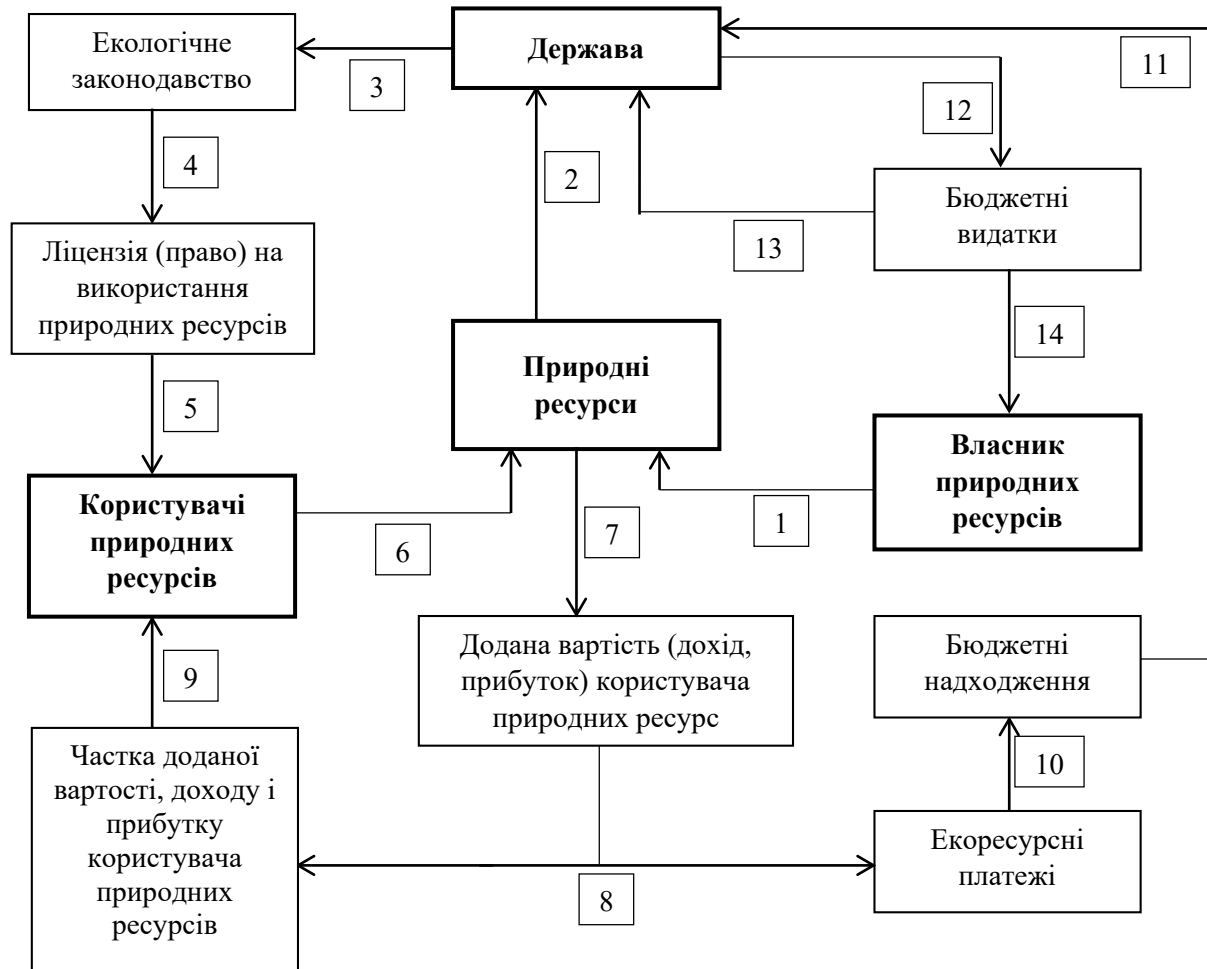
Про дисертацію Є. Ю. Какутича згадав у своїй роботі тільки Т. В. Шуляк, вважаючи його підхід виправданим з наукової точки зору [19, с. 37]. Але він пішов ще далі, запропонувавши теоретичне обґрунтування економічного змісту екологічно орієнтованого підприємництва, доводячи, що таке підприємництво передбачає: інноваційно спрямовану підприємницьку діяльність, відповідність нормам екологічного законодавства, підвищення якості продукції, збереження довкілля, максимізацію прибутку, забезпечення сталого розвитку та формування іміджу та конкурентоспроможності суб'єкта підприємництва [19, с. 41]. Отже, продовження в роботі Т. В. Шуляка розгляду екологічних і економічних складників як цілісної системи є вірним, але бракує такого ж: він не досліджує економічні відносини і інтереси економічних суб'єктів.

Тож, зробивши аналіз позицій учених щодо екологізації і враховуючи вище викладене, вкажемо на ті аспекти, які мають бути враховані при визначенні сутності цієї

категорії. На цих підставах, екологізація – це система процесів і заходів щодо поводження та використання природних ресурсів, що відповідають критеріям ефективності і заощадливості, вимогам зменшення екоруйнівного впливу на суспільство і природне середовище, та базуються на врахуванні економічних інтересів усіх економічних суб'єктів, які мають певне

відношення та приймають участь у реалізації вказаних процесів і заходів.

На рис. 1 схематично показано взаємодію учасників процесу екологізації економічних інтересів в системі управління господарськими процесами при використанні природних ресурсів для реалізації комерційних інтересів.

Позначення на рисунку:

- 1 – реалізація права власності на природні ресурси;
- 2 – делегування права регулювати процеси поводження з природними ресурсами від їх власника до держави;
- 3 – формування екологічного законодавства;
- 4 – встановлення умов комерційного використання природних ресурсів;
- 5 – отримання права здійснення комерційного використання природних ресурсів;
- 6 – комерційне використання природних ресурсів;
- 7 – формування доданої вартості, доходу і прибутку користувача природних ресурсів;
- 8 – розподіл створених доданої вартості, доходу і прибутку користувача природних ресурсів;
- 9 – отримання частки створених доданої вартості, доходу і прибутку користувачем природних ресурсів;
- 10 – надходження ресурсних платежів до державного бюджету (місцевих бюджетів) у вигляді бюджетних надходжень;
- 11 – формування державного бюджету (місцевих бюджетів);
- 12 – розподіл державного бюджету (місцевих бюджетів);
- 13 – видатки на фінансування державних органів;
- 14 – видатки на фінансування соціальних і економічних програм.

Рис. 1. Схема взаємодії учасників процесу комерційного використання природних ресурсів

Джерело: складено Антоненко В. М.

Особливістю наведеної на рис.1 схеми взаємодію учасників процесу екологізації економічних інтересів в системі управління господарськими процесами є таке: по-перше, доцільно дати чітке і зрозуміле (не розпливчате) тлумачення даної категорії; по-друге, необхідно включати не тільки екологічні наслідки у вигляді екоруйнування, а й ефективність використання природних ресурсів взагалі; по-третє, варто досліджувати процеси екологізації в поєднанні з економічним складником, тобто з погляду економічних суб'єктів, які мають певне відношення до цих процесів; по-четверте, необхідно враховувати економічні інтереси цих суб'єктів, які (інтереси) мають бути базою для формування механізму впливу на них для вирішення екологічних питань.

Обговорення результатів. В даній публікації висловлюються пропозиції авторів щодо сутнісного уточнення поняття екологізації та необхідності врахування економічних інтересів усіх учасників процесів використання природних ресурсів: держави, суспільства та їх користувачів. Такий підхід не часто згадується в спеціальній літературі, що є певним гальмом на шляху розробки дієвого механізму ефективного поводження і використання природних ресурсів. Віддаючи повагу вченим, які зробили внесок у дослідження проблеми екологізації та суміжних з нею питань, наголосимо на тому, що подальший розвиток у створенні ефективного механізму екологізації економічних інтересів в системі управління господарськими процесами й комерційного використання природних ресурсів при покращенні екологічних характеристик передбачає, перш за все, реформування податкового законодавства з метою заміни діючої системи оподаткування до використання природних ресурсів на обґрунтоване рентне оподаткування.

Висновок. На підставі дослідження прогресивного зарубіжного та вітчизняного досвіду у галузі екологізації зроблено конструктивно-критичний аналіз наукових підходів щодо визначення сутності екологізації та сформоване власне визначення поняття екологізації. На відміну від існуючих в спеціальній літературі, воно включає як вимоги зменшення

екоруйнівного впливу на суспільство і природне середовище, так і впровадження таких технологій чи процесів виробничого використання природних ресурсів, що відповідають критеріям ефективності і заощадливості, а також врахування економічних інтересів усіх економічних суб'єктів, які мають певне відношення та приймають участь у реалізації вказаних процесів поводження і використання природних ресурсів.

Досліджуючи економічні відносини між цими учасниками, було розроблено схему їх взаємодії та обґрунтоване місце кожного з учасників у цих відносинах.

Економічні відносини між ними полягають у розподілі доходу, отриманого від комерційного використання природних ресурсів; причому, процес цього розподілу має бути справедливим і відповідати економічним інтересам учасників.

Але, як довели проведені дослідження, вимога справедливого розподілу порушується, і в першу чергу, такі порушення санкціоновані діючим в Україні податковим законодавством. Саме встановлена Податковим кодексом України так звана рента за видобуток (використання) природних ресурсів не відповідає вимогам справедливості щодо розподілу прибутків (надприбутків), отриманих, по-перше, видобувачами, що знаходяться, наприклад, в порівняно кращих гірничо-геологічних умовах; по-друге, експортерами природних ресурсів, які отримують бюджетне відшкодування ПДВ більше за суму сплаченої ним так званої ренти; і, по-третє, тими, які мають в своєму статутному фонді частку держави на рівні не менше 25% і тільки з цієї причини зовсім не обґрунтовано користуються суттєвою податковою пільгою.

Крім того, необхідно провести спеціальне дослідження стосовно доходів, отримуваних експортерами природних ресурсів на предмет того, що отримувані ними доходи від експорту також мають рентні ознаки надприбутків, що, якщо дотримуватися економічної (у цьому випадку – податкової) справедливості, то надприбутки, пов'язані не з зусиллями підприємств, а з більш вигідними умовами їх господарювання, повинні не пільгуватися, а підпадати під більш вагоме оподаткування.

Отже, проведене дослідження свідчить про наявність серйозних проблем у сфері використання природних ресурсів, і, перш за все, – у сфері управління господарськими процесами, яка забезпечує розподіл доходів від їх комерційного

використання. Вирішення зазначених аспектів цієї проблеми, на нашу думку, дасть можливість забезпечити і покращення екологічного становища в країні та Донецькій області зокрема.

Список літератури

1. Мінеральні ресурси України. Київ: Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2020. 270с. URL: http://geoinf.kiev.ua/M_R_2020.pdf. (Дата звернення 24.08.2021).
2. Жикаляк М.В. Класифікація роялті як шлях до вдосконалення регуляторної політики держави у сфері використання мінеральних. *Ефективна економіка*. 2012. № 11.
3. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII // Відомості Верховної Ради. 2019. № 16. Ст. 70.
4. Рудишин С.Д., Мельник О. С., Коренева І. М. Екологізація освіти на засадах сталого розвитку в Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер.: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 2(2). С. 230-236.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. Відомості Верховної Ради. 1991. № 41. Ст. 546.
6. Грищенко В. О. Правові проблеми екологізації сільськогосподарського виробництва в Україні. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство*. 2019. Т. 24. Вип. 2(35). С. 126-135.
7. Табачук А. Я. Інституційні засади екологізації економічних систем в умовах посилення глобалізації : автореферат дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / Андрій Ярославович Табачук. Львів, 2019. 20 с.
8. Дикий О. В. Особливості екологізації українського бізнесу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 101. Част. II. С. 65-71.
9. Комарницький І. В., Бублик М. І., Кушніренко О. О. Методологічні аспекти розвитку регіону на засадах екологізації. *Менеджмент та підприємництво України: етапи становлення і проблеми розвитку*. Львів: Вид-во нац. ун-т «Львів. політехніка», 2008. С. 391-396.
10. Мартусенко І. В. Напрями екологізації економіки в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки: Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського*. 2016. Вип. 11. С. 160-165.
11. Щавинська Г. Шляхи екологізації виробництва. 2013/ URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2903>. (Дата звернення: 25.07.2021).
12. Сай Л. П., Гнилянська Л. Й. Екологічна підготовка як етап науково-технічної підготовки виробництва інноваційної продукції. *Ефективна економіка*. 2018. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/42.pdf. (Дата доступу 22.06.2021).
13. Ihnatenko M.M. Ecological components and instruments of implementation of social responsibility to agrobusiness enterprises. *Економіка АПК*. 2019. № 9. С. 52-61.

14. The Prize in Economic Sciences. 2018. URL: <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/2018/press-release/>. (Last access 10.06.2021).
15. William D. Nordhaus, Zili Yang. A Regional Dynamic General-Equilibrium Model of Alternative Climate-Change Strategies. *American Economic Review*. 1996. Vol. 86. No. 4. P. 741-765. URL: <http://www.econ.yale.edu/~nordhaus/homepage/homepage/cowles%20foundation%20paper%20%23%20930.pdf>. (Last access 11.06.2021).
16. Проекти концепції сталого розвитку України: можливість їх вдосконалення та застосування : Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 2018. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1566/> (Дата звернення 24.08.2021).
17. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку. *Всесвітня конференція ООН по навколишньому середовищу та розвитку*. Ріо-де-Жанейро. 3-14 червня 1992р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455#Text (Дата звернення 24.06.2021).
18. Какутич С. Ю. Екологічне підприємництво у забезпеченні сталого економічного зростання : автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.00.06. Київ, 2007. 20 с.
19. Шуляк Б. В. Розвиток екологічно орієнтованого підприємництва на сільських територіях : дис. канд. екон. наук (доктора філософії): 08.00.04. Житомир, 2018. 227 с.

References

1. Mineral resources of Ukraine. (2020). Kiev: State Research and Production Enterprise "State Information Geological Fund of Ukraine". [in Ukrainian].
2. Zhykalyak, M. V. (2012). Classification of royalties as a way to improve the regulatory policy of the state in the use of subsoil. *Efektivna ekonomika*, 11. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2276>. [in Ukrainian].
3. On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2030. (2019): Law of Ukraine of February 28. № 2697-VIII // Bulletin of the Verkhovna Rada. 16. Art. 70. [in Ukrainian].
4. Rudyshyn, S. D., Melnyk, O. S. & Koreneva, I. M. (2018). Ecologization of education on the basis of sustainable development in Glukhiv National Pedagogical University named after Alexander Dovzhenko. *Bulletin of Glukhiv National Pedagogical University named after Alexander Dovzhenko. Ser.: Pedagogical sciences*, 2 (2), 230-236. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2018_2%282%29_33. [in Ukrainian].
5. On environmental protection (1991). Law of Ukraine of June 25. № 1264-XII // Bulletin of the Verkhovna Rada. 41. Art. 546. [in Ukrainian].
6. Gryshchenko, V. O. (2019). Legal problems of ecologization of agricultural production in Ukraine. *Bulletin of ONU named after II Mechnikov. Science of law*. T. 24, 2 (35). 126-135. DOI: 10.18524/2304-1587.2019.2(35).186023. [in Ukrainian].

7. Tabachuk, A. Ya. Institutional principles of greening of economic systems in the conditions of strengthening of globalization (2019) : the dissertation author's abstract. ... Cand. econ. Sciences: 08.00.01. Lviv. Retrieved from: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/10/aref_tabachuk.pdf. [in Ukrainian].
8. Dyky, O. V. (2011). Features of greening of Ukrainian business. *Actual problems of international relations*, 101(II), 65-71. Retrieved from: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/view/1935/1699>. [in Ukrainian].
9. Komarnytsky, I. V., Bublyk, M. I. & Kushnirenko, O. O. (2008). Methodological aspects of the region's development on the basis of ecologization. Management and Entrepreneurship of Ukraine: stages of formation and problems of development. Lviv: Nat. University "Lviv. Polytechnic". 391-396. [in Ukrainian].
10. Martusenko, I. V. (2016). Directions of ecologization of economy in Ukraine. Global and national problems of economy : Mykolayiv National University named after V. O. Sukhomlynsky. 11. 160-165. Retrieved from: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/36.pdf>. [in Ukrainian].
11. Shchavynska, G. (2013). Ways of ecologization of production. Retrieved from: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2903>. [in Ukrainian].
12. Sai, L. P. & Gnylyanska, L. Y. (2018). Ecological preparation as a stage of scientific and technical preparation of production of innovative products. *Efektivna ekonomika*. 10. Retrieved from: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/42.pdf. [in Ukrainian].
13. Ignatenko, M. M. (2019). Ecological components and instruments of implementation of social responsibility to agrobusiness enterprises. *Economics of the Agro-industrial complex*. 9. 52-61. Retrieved from: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2019/09/eapk_2019_9_p_52_61.pdf. [in Ukrainian].
14. The Prize in Economic Sciences 2018 URL: <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/2018/press-release/>.
15. William D. Nordhaus & Zil Yang. (1996). A Regional Dynamic General-Equilibrium Model of Alternative Climate-Change Strategies. *American Economic Review*. 86(4). 741-765. Retrieved from: <http://www.econ.yale.edu/~nordhaus/homepage/homepage/cowles%20foundation%20paper%20%23%20930.pdf>.
16. Projects of the concept of sustainable development of Ukraine: the possibility of their improvement and application : Analytical note. (2018). National Institute for Strategic Studies. Retrieved from: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1566/>. [in Ukrainian].
17. Rio Declaration on Environment and Development (1992). United Nations World Conference on Environment and Development Rio de Janeiro. June 3-14. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455#Text. [in Ukrainian].
18. Kakutysh, E. Yu. (2007). Ecological entrepreneurship in ensuring sustainable economic growth: author's ref. dis. ... Cand. economy. Sciences: 08.00.06 / Evgeny Yurievich Kakutich. Kyiv. [in Ukrainian].
19. Shulyak, B. V. (2018). Development of ecologically oriented entrepreneurship in rural areas: dis. ... Cand. econ. Sciences (Doctor of Philosophy): 08.00.04 / Bogdan Viktorovich Shulyak. Zhytomyr. [in Ukrainian].

Надійшла до редакції :26.08.2021

Рецензент д-р філософії, доц. Богомаз О.П.

Антоненко Валентина Миколаївна – к.е.н., доц., доцент кафедри управління і фінансово-економічної безпеки, ДВНЗ "Донецький національний технічний університет",

E-mail: valentyana.antonenko@donntu.edu.ua

Сухіна Олена Миколаївна – к.е.н., старший наук. співробітник, старший наук. співробітник відділу екосистемного оцінювання, Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України,

E-mail: olsuhina@gmail.com

Попова Ольга Юрійвна – д.е.н., проф., завідувач кафедри управління і фінансово-економічної безпеки, ДВНЗ "Донецький національний технічний університет",

E-mail: olha.popova@donntu.edu.ua

Дякова Яна Юрійвна – заступник директора департаменту екології та природних ресурсів Донецької облдержадміністрації - начальник управління економіки природокористування, поводження з відходами та оцінки впливу на довкілля

E-mail: yaecozam@gmail.com

ECOLOGIZATION OF ECONOMIC RELATIONS IN THE SYSTEM OF ECONOMIC PROCESS MANAGEMENT

Purpose Objective: to investigate the problem of greening economic relations in the management of economic processes to determine the essential content of this category, to outline the main problems and identify existing obstacles to its greening of economic relations in the management of economic processes, as well as to try to develop an economic management mechanism. on the financial interests of the participants involved in the processes related to the use of natural resources.

Method. The research led to the use of methods of scientific knowledge: formal logic, analysis and synthesis, systems approach, theoretical generalization, causation, scientific assumption, comparison, expert research methods.

Results. The study showed that in defining the essence of the category of "greening" in scientific circles has not yet formed a single approach; scientists hold different views on this. It is established that quite a few of them understand the issues of integration of ecological and economic aspects of greening. The article defends the position on the need for such an integration combination.

The interaction and relationships of participants in the process of greening, which the authors include society as a whole, the state and enterprises that use natural resources in their economic activities. The inclusion of economic incentives in the mechanism of environmental management, which is based on the economic interests of these entities, is justified.

The main legislative acts regulating economic relations in the management system of economic processes taking into account the requirements of environmental nature are analyzed, a comparative analysis of the main provisions and identified imperfections of institutional tools for greening economic relations in the management system of economic processes in Ukraine. The author's definition of the concept of "greening" as a complex phenomenon formed on the basis of a combination of systems of processes and measures for the effective from the standpoint of economic and environmental criteria for the use of natural resources. The order of combination of economic interests in the system of greening of management of economic processes is specified.

Scientific novelty. *The essence of greening is defined as a system of processes and measures for the management and use of natural resources that meet the criteria of efficiency and savings, requirements for reducing the destructive impact on society and the environment, and are based on economic interests of all economic actors participation in the implementation of these processes and measures. The interaction of these economic entities is studied and the necessity of reforming the fiscal levers of influence on the users of natural resources is substantiated.*

Practical significance. *The study proved the need to clarify the content of economic relations in management processes and increase the environmental and economic efficiency of the interests of business entities in modern conditions. The presented scheme creates preconditions for development of the effective mechanism of restoration of natural resource potential and increase of efficiency of managing.*

Key words: *greening, natural resources, nature management, economic interests, management, integration, stimulation.*

Valentyna Antonenko - Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Management and Financial and Economic Security, SHEI "Donetsk National Technical University"

E-mail: valentyna.antonenko@donntu.edu.ua

Olena Sukhina - Candidate of Economic Sciences, Senior Researcher, senior researcher at the Department of Ecosystem Assessment Natural Resource Potential, Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine

E-mail: olsuhina@gmail.com

Popova Olha – Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Management and Financial and Economic Security, Donetsk National Technical University,

Email: olha.popova@donntu.edu.ua

Diakova Yana – Deputy Director of the Department of Ecology and Natural Resources of the Donetsk Regional State Administration - Head of the Department of Environmental Economics, Waste Management and Environmental Impact Assessment

Email: yaecozam@gmail.com